

„Tömeges gázmérgezés történt városunkban” – A kolozsvári gázháború története

 erdelyikronika.net/2021/05/29/a-kolozsvari-gazhaboru-tortenete/

2021. május 29.

1870-ben Kolozsvárt elérte a vasút, aminek következtében a gázvilágítás alapanyagát képező szénzállítmányok érkezhettek a városba. A döntéshozók a lehetőséget felismerve, azonnal a gázalapú világítás bevezetését szorgalmazták. Ennek megfelelően már 1871-re felépült a gázgyár, mely az akkoriban használt petróleum-világítás helyett egy „fényesebb jövő” ígéretét hozta el. A lakosság többsége üdvözölte az új technológiát, hiszen ez egy fontos civilizációs fokmérőnek számított, ami egyben a település haladását jelképezte. Az elégedettségét növelte, hogy Erdélyben Kolozsvár volt az első, mely ilyenformán vetett véget az „egyiptomi sötétségnek.” Az örömteli, eufórikus hangulat azonban nem tartott sokáig.

A gázgyár, melynek termelése csakis Kolozsvár területére koncentrált, szinte az egész korszak alatt stabil alapokon működött. Sikerének hátterében egy olyan szerződés állt, melyben kizárólagos jogot szerzett a közvilágításra. Az 1869-ben kötött monopólium-szerződését 1890-ben újabb 30 évvel hosszabbították meg. Ez sokak felháborodását okozta, mivel ekkora már nyilvánvalóvá vált, hogy a kizárólagossági jog a város fejlődését akadályozza. Emellett a szerződés számtalan visszaélésre adott lehetőséget, melynek eredményeként **a minőség folyamatosan csökkent, a gázárak pedig emelkedtek.**

Egy 1894-ben [napvilágot látott cikk szerint](#)¹ a szerződéshosszabbítást – minden problémája ellenére – azért sikerült tető alá hozni, mert a gyár a városvezetés pártfogásában állt: „A gáztársulatot különben a város egyebekben is protegálja.” Erre azonban nincsenek egyértelmű bizonyítékok. Ugyanakkor ha azt nézzük, hogy a gázgyár által okozott problémákat nem követte komolyabb hatósági fellépés, illetve a gázgyár érdekeit veszélyeztető villanyáram bevezetésének ügyét (1895) sem karolták fel, az feltételezhető, hogy mégiscsak létezett egyfajta kapcsolat a városvezetés egy szűk köre és a gyár között.

Kolozsvár fejlődésének béklyója

A gázgyár által Kolozsvár valóban egy korszerűbb közvilágítást kapott, ám ennek számos kedvezőtlen gazdasági hozadéka volt, melyek lassították a város fejlődését. A gyár vezetősége például évekig gátolta a villanyáram bevezetését, ami súlyosan kihatott a tőkeszegény iparra. Köszönhez ugyanis csak nehezen és magas áron lehetett hozzájutni, ellenben a villanyáram olcsó, tiszta és biztonságos energiaforrást jelentett volna. A gáz ipari célú felhasználására ugyan megvolt a lehetőség, de azt igencsak magas díjazás mellett lehetett igénybe venni. Korabeli számítások szerint **a magyarországi városok közül Kolozsváron volt a legmagasabb a gáz ára.** Emellett a minősége is sok kívánnivalót hagyott maga után.

A város legfontosabb személy- és teherszállító eszközének a megszűnése részben ugyancsak a gázgyárhoz köthető. Az 1893-ban létesült közúti vasút gőzmeghajtása túlságosan költségesnek bizonyult, ezért felmerült annak villamosítása, ám a villanyáram bevezetését a gázgyár kitartóan blokkolta. Ennélfogva a közúti működését kénytelenek voltak leállítani. Bár azt hozzá kell tenni, hogy a közúti vasút amúgy sem volt túlságosan jó állapotban: „ócska vasnál alig értékelhető többre” – állította² a vasúti társaság egyik igazgatója.

Botrányok és tragédiák árnyékában

A gázgyárat a megalakulásától kezdve botrányok sorozata kísérte. Az első nagyobb incidenst a gyár igazgatójának, Zimmermannak a titkos ügyletei váltották ki, melyről egy kolozsvári lakos rántotta le a leplet. Az igazgató rágalmozás miatt öt év börtönnel fenyegette a feltételezett szivárogtatót, aki viszont határozott válaszcikkben reagált³ a megfélemlítési kísérletre: „[...] mindaddig nyugodni nem fogok, ameddig a gázvilágítás ügye városunkban rendezve nem lesz: ez nekem polgári kötelességem, amelytől engem visszaijeszteni nem lehet.” Rövidesen az igazgató megszökött a városból, kétséget se hagyva afelől, hogy valóban gyanús háttérű dolgokban vehetett részt.

Az 1890-es években egyre több gondot okoztak a gyár által lefektetett vezetékek. Gyakorlatilag minden évben sor került egy-egy csőrepedésre, melyek általában a hideg téli hónapok során történtek. Korabeli beszámolók alapján a gázgyár nem sokat tett azért, hogy orvosolja a helyzetet: „Az általa szolgáltatott gáz nemcsak rossz, de a kezelés is oly hanyag, hogy azt sehol el nem tűrnék. [...] hetek óta lehetett már érezni a penetráns gázszagot, jelentést is tettek róla, de sem a gáztársaság, sem a városi hatóság nem tartotta érdemesnek megvizsgálni a gázömlést.” – írta a *Budapest Hírlap*.⁴ A hanyagság idővel balesetekhez és tragédiához vezetett: „tegnapelőtt tömeges gázmérgezés történt városunkban, melynek két áldozatát tegnap temették el, három pedig halállal vívódik a kórházban.”⁵

Ez ügy kapcsán az egyik helyi napilap felemlített egy korábbi esetet, amikor egyszerre négy kolozsvári lakos halt bele a gáz általi mérgezésbe. Rövidesen újabb szerencsétlenség következett be. A gáz ezúttal egy másodéves orvostanhallgató halálát okozta.

1897-ben új tulajdonosa lett a gázgyárnak, ám ez sem segített sokat a népszerűségén. A gyárat ugyanis egy Georgi Charles nevű francia vállalkozó vásárolta fel, kinek vállalati képviselője, Szegeden és Galacon is korrupciós botrányokba keveredett. Kolozsváron szintén hamar bebizonyosodott, hogy a tulajdonosba vetett bizalom se pénzügyi, se minőségi javulással nem kecsegtetett. A vezetékek korszerűsítése lassan haladt, a gáz ára továbbra is az ország legdrágábbjai között maradt. Ez utóbbi ellen több helyi kereskedő és iparos is felszólalt, idővel pedig konkrét szervezkedésbe kezdtek.

A gázgyár, mint közellenség

A városban kialakult gázgyár-elleneséget mi sem bizonyítja jobban, minthogy az 1890-es évektől kezdve, a kormánypárti (a Szabadelvű Párttal szimpatizáló), és az ellenzéki (a függetlenségi pártokat támogató) sajtó egyaránt rendszeresen felszólalt ellene. Nyilván a gázgyár könnyű „prédának” számított abból a szempontból, hogy a városlakók körében nem örvendett túl nagy népszerűségnek. Ennélfogva mind a kormánypárti, mind pedig az ellenzéki sajtó – kihasználva olvasótáboruk érzületeit – „háborút indított” a gázgyár ellen. Egy időben már-már azon versengtek egymással a lapok, hogy melyik tud jobban odacsapni. A napilapok között talán annyi különbséget lehet felfedezni, hogy míg a kormánypárti sajtó leginkább csak a gázgyárat ostromozta, addig az ellenzéki a gázgyárat és a városvezetést egyaránt. Pár év múlva azonban a kormánypárti napilapok is egyre élesebb kritikával illették a város vezetőségét. Kolozsvárt ekkoriban a már nagyon hosszú ideje hatalmon lévő Szabadelvű Párt vezette.

Itt fontos kiemelni, hogy a gázgyár iránti ellenszenvet egyéb tényezők is befolyásolhatták. Ilyen volt például az egyre erősödő nacionalizmus. A gázgyár, pusztán abból fakadóan, hogy a tulajdonosai külföldiek voltak, gyakran került a nacionalista szólamok keresztútjába. Sokan a gyár működésében egy a magyar érdekeket sértő tevékenységet próbáltak láttatni. Mások viszont a magyar függetlenségi törekvések keretein belül értelmezték a gázgyár és a városlakók viszonyát: egy az „ebadta németjei” által tulajdonolt gyár, mely a kolozsvári magyarokat szipolyozza. Később a gyár francia, majd belga kézbe került, de ez mit sem változtatott a már jól bejáratott retorikán. Az 1890-es évek végén, de főképp a 20. század elején gyökeret eresztő szocialista- és munkásmozgalmak számára is kapóra jött a gázgyár, hiszen példáján keresztül könnyen felvázolhatták a munkások és gyárosok közötti küzdelmek egész sorát.

Azt ugyanakkor nem lehet egyértelműen kimutatni, hogy a leegyszerűsített narratívák alapuló üzenetek mennyire bizonyultak hatásosnak. Valószínűleg az erre fogékony lakosság között nagyobb táptalajra találtak, mint a városvezetők körében. Ez utóbbiakat ugyanis rendszeresen azért bírálták, mert képtelenek voltak fellépni a gázgyár ellen, illetve a villanyáram bevezetését sem támogatták kellőképpen. „Sokszor megtámadtuk a városi önkormányzat rákfenéjét a klikk-rendszert, mely régi elavult nézeteivel csak útját állja a modern fejlődésnek.” – írták a *Kolozsvári Friss Újság* 1903. október 9-ei számában.⁶ Érdekességgént megemlítendő, hogy ekkortájt a lap egyik felelős szerkesztője Kun Béla volt, a későbbi Tanácsköztársaság vezéralakja.

Új megvilágításban

1898-ban a várost tizenkét évig irányító Albach Géza leköszönt és helyette Szvacsina Géza került a polgármesteri székbe. Rutinos, a város problémáit jól ismerő politikusnak tartották. Nem véletlen, hisz ekkorra már húsz éve szolgált Kolozsvárt, mint városi tanácsos. Szvacsina – bizonyos politikai és gazdasági megfontolásokból – már kevésbé tolerálta a gázgyár ténykedését. Rövidesen egy ellenőrző bizottságot hoztak létre, ami a gázgyár elleni panaszokat és visszaéléseket volt hivatott kivizsgálni. Az ellenőrzés során

súlyos kihágásokra derült fény. A bizottság megállapította, hogy a gázgyár 1890-től 1902-ig szerződést szegve túl magas árat szabott a gáz köbméteréért, ezzel mind a magánfogyasztókat, mind a várost jelentős összeggel károsítva meg.⁷

A következő években újabb csapás érte a gyárat. Egy jogi záradéknak köszönhetően elvesztette monopóliumát, ezzel pedig megnyílt a lehetőség a villanyáram bevezetésére. Sokan az eseményeket egyfajta elégtételként élték meg: „A gázgyár addig préselt bennünket, amíg meg nem untuk határtalanságát. Hiába való volt eddig a sajtó, community, a közönség folytonos panaszkodása, a gázgyár csak folytatta kisded játékait. Nyúzott, préselt bennünket. Most végre energikus erővel szembe szálltunk. A villámvilágítás behozatala kérdésének komoly tárgyalása megrokkantotta a hajthatatlan gázgyárat.” – írta a *Kolozsvári Hírlap*.

A valóság azonban az, hogy a villanyáram bevezetése, melyre 1906-ban került sor, nem rokkantotta meg a gázgyárat – legalábbis nem olyan mértékben, mint azt sokan várták. Tény, hogy a villanyáram rohamos tempóban terjedt, és röpké két év alatt több mint 20 ezer villanyégőt szereltek fel a kolozsvári lakásokba, ami nyilvánvalóan érzékenyen érintette a gyár bevételeit. Ugyanakkor még mindig 17 ezer gázégő volt működésben, emellett a gyár sikeresen átprofilozta magát, és az előállított gázt egyre több háztartás használta főzési és fűtési célokra. Bár időközben ezen a területen is akadt riválisa, hiszen Kolozsvártól mintegy 50 kilométerre jelentős földgázmezőre bukkantak, ám ennek bevezetésére még hosszú évtizedeket kellett várni. Ez viszont azt jelentette, hogy a gázgyár tovább folytathatta tevékenységét.

A város csupán az 1930-as években tudott szabadulni a gázgyár fogságából. Ekkor ugyanis – a korábbi szerződés értelmében – az üzem Kolozsvár tulajdonába került. Ez azonban nem sok haszonnal kecsegtetett, mivel a korábbi tulajdonosok gondoskodtak arról, hogy minden értékesíthető eszközt pénzzé tegyenek, így a város „csak kopasz falakat és egy csomó ócskavasat”⁸ kapott örökségül.

Jegyzetek

1. Fővárosi Lapok, 1894. január 16. ⇐
2. Kolozsvár, 1897. január 4. ⇐
3. Magyar Polgár, 1875. január 19. ⇐
4. Budapesti Hírlap, 1894. január 15. ⇐
5. Budapesti Hírlap, 1894. január 15. ⇐
6. Kolozsvári Friss Újság, 1903. október 9. ⇐
7. Fazakas László: Contributions to the History of Public Lighting in Kolozsvár. Erdélyi Krónika, 2018. 12. 10. ⇐
8. Ellenzék, 1934. szeptember 14. ⇐